עין משפט נר מצוה

ו א ב מיי' פ"א מהל' גניבה הלכה ב סמג לאוין קנה טוש"ע ח"מ סי' שמח סעיף א:
ז ג מיי' שם פ"ח הל' ג סמג לאוין קנב טוש"ע ח"מ סי' רלא סעיף יח:
ח ד מיי' שם הלכה ז טוש"ע שם סעיף יא:
ט ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף ו:
י ו מיי' פ"ה מהלכות מלוה ולוה הל' ה סמג לאוין קלג טוש"ע י"ד סי' קס סעיף ג:
יא ז מיי' שם פ"ד הלכה ג סמג שם טוש"ע י"ד סי' קסא סעיף ו:
יב ח מיי' שם פ"ו הלכה א סמג שם טוש"ע שם סעיף א בהג"ה:
יג ט מיי' שם הלכה ה ופ"ד שם הלכה ג סמג שם טוש"ע שם סעיף ה:
יד י מיי' שם פ"ד הלכה ו ופ"ו שם הלכה א טוש"ע שם סעיף ב:

גמרא

ובעניינא דשכיר כתיב [1]לא תגנובו דכתב רחמנא למה לי לכדתניא (א)[2]לא [א] תגנוב (א)על מנת למיקט לא [ב] תגנוב (ב)על מנת לשלם תשלומי כפל א"ל רב יימר לרב אשי לאו דכתב רחמנא במשקלות למה לי א"ל לטומן משקלותיו במלח היינו גזל מעליא הוא לעבור עליו משעת עשייה (ג)ת"ר [3]לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה במדה זו מדידת קרקע (ג)שלא ימדוד לאחד בימות החמה ולאחד בימות הגשמים במשקל (ד)שלא יטמין משקלותיו במלח ובמשורה (ה)שלא ירתיח והלא דברים ק"ו ומה משורה שהיא אחד משלשים (ג)(ושלשה) בלוג הקפידה עליו תורה ק"ו להין וחצי הין ושלישית ההין ורביעית ההין ולוג וחצי לוג ורביעית הלוג אמר רבא למה לי דכתב רחמנא יציאת מצרים ברבית יציאת מצרים גבי ציצית יציאת מצרים במשקלות אמר הקב"ה אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור אני הוא (ו)שעתיד ליפרע ממי שתולה מעותיו בנכרי ומלוה אותם לישראל ברבית וממי שטומן משקלותיו במלח וממי שתולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא רבינא איקלע לסורא דפרת א"ל רב חנינא מסורא דפרת לרבינא יציאת מצרים דכתב רחמנא גבי שרצים למה לי א"ל אמר הקב"ה אני הוא שהבחנתי בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור אני עתיד ליפרע ממי שמערב קרבי דגים טמאין בקרבי דגים טהורין ומוכרן לישראל אמר ליה אנא המעלה קא קשיא לי מאי שנא הכא המעלה דכתב רחמנא א"ל לכדתנא דבי רבי ישמעאל דתנא דבי רבי ישמעאל אמר הקב"ה אילמלא (ז)(לא) העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל דבר זה שאין מטמאין בשרצים דיי א"ל ומי נפיש אגרייהו טפי מרבית ומציצית וממשקלות א"ל אע"ג דלא נפיש אגרייהו טפי מאיסי למכלינהו: ואיזהו תרבית המרבה בפירות כיצד לקח הימנו חטים בדינר זהב וכו': אטו כל הני דאמרינן עד השתא לאו רבית הוא א"ר אבהו עד כאן של תורה מכאן ואילך של דבריהם וכן אמר רבא עד כאן של תורה מכאן ואילך של דבריהם ע"כ [4]יכין (ה)רשע וילבש צדיק עד כאן ותו לא אלא (ו)אפי' ע"כ יכין רשע וילבש צדיק (ח)ע"כ רבית קצוצה מכאן ואילך אבק רבית (י)א"ר אלעזר (ט)רבית קצוצה יוצאה בדיינין (י)אבק רבית אינה יוצאה בדיינין רבי יוחנן אמר אפילו רבית קצוצה נמי אינה יוצאה בדיינין (כ)א"ר יצחק מ"ט דרבי יוחנן דאמר קרא [5]בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא יחיה את כל התועבות האלה עשה למיתה ניתן ולא להשבון רב אדא בר אהבה אמר אמר קרא [6]אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלהיך למורא ניתן ולא להשבון רבא אמר מגופיה דקרא שמיע ליה [5]מות יומת דמיו בו יהיה הוקשו מלוי רבית לשופכי דמים מה שופכי דמים לא ניתנו להשבון אף מלוי רבית לא ניתנו להשבון אר"נ בר יצחק מ"ט דר"א דאמר קרא

וחי

רש"י

ובענייננא דשכירות כתיב. לאו דגזל לא תעשוק ולא תגזול(ט) וכל עשק כבישת שכר שכיר הוא: לא תגנובו דכתב רחמנא למה לי. לילף מרבית ואונאה שהרי מחסרו ממון. לא תגנוב דעשרת הדברות(י) לא קמיבעיא ליה דאוקמה לגונב נפשות הוא כדאמרינן בסנהדרין (ד' פו.): למיקט. לצער: על מנת לשלם תשלומי כפל. שרוצה לההנותו ויודע בו שלא יקבל: לאו דמשקלות לא תעשו עול וגו' (ויקרא יט): לטומן משקלותיו. המנה או הפרס טומן במלח להכבידו וכשהוא לוקח במשקל לוקח באלו: משעת עשייה. משעת הטמנה ואפי' לא שקל בהן: לא ימדוד לאחד בימות החמה כו'. אחין הבאין לחלוק את השדה לא ימדוד המודד לאחד בימות החמה ולאחד בימות הגשמים באותו החבל מפני שהחבל לח בימות הגשמים ומתפשט כל ארכו ובימות החמה מתוך יובשו הוא נגמד וכויץ: משורה. מדת הלח היא: ירתיח. אשקומ"א בלע"ז שממלא את המדה כשמוציא(כ) את היין ולאחר זמן נמצאת חסרה: יציאת מצרים גבי רבית. בפרשת בהר סיני(ל): גבי משקלות. בקדושים תהיו(מ): שהבחנתי במצרים. הרי שבאו עשרה רווקים על מצרית אחת ונתעברה מהן בעשר עיבורין עשר בכורות שהן בכורות של אביהן כולן מתו: תולה מעותיו בנכרי. מלוה מעותיו לישראל ברבית ואומר של נכרי הם: קלא אילן. צבע הדומה לתכלת ורחמנא אמר (במדבר טו) פתיל תכלת ותכלת דמיו יקרים שצבוע בדם חלזון שאינו עולה מן הים אלא אחת לשבעים שנה: סורא דפרת. סורא היושבת על נהר פרת ואין זו סורא סתם: גבי שרצים. בויהי ביום השמיני כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים(נ): אלא בשביל דבר זה. כדמפרש לקמיה שהן מעולים ונאים ואינן נמאסים בשקצים הללו. להכי כתב לשון עילוי שמעלה גדולה היא אצלם: עד השתא. המלוה סלע בחמשה דינר: של תורה. דרך הלואה: עד כאן יכין רשע וילבש צדיק. שאם מת והניח לבניו מעות של רבית אין חייבין להחזיר ועל זה נאמר יכין רשע וילבש צדיק והכי תניא לה בתוספתא(ס): ע"כ ותו לא. בתמיה. כ"ש דרבית דרבנן אין הבן חייב להחזיר: אפילו ע"כ. דרבית דאורייתא הוא: יכין. האב שהוא רשע וימות ולא יהנה והבן שהוא צדיק אינו חייב להחזיר: ע"כ רבית קצוצה. וכופין אותו ב"ד להחזיר אם תובעו בחייו: וחי לא יחיה. סיפיה דקרא מות יומת דמיו בו יהיה: מגופיה דקרא. דבנשך נתן דיחזקאל נפקא ליה בהדיא מדכתיב דמיו בו יהיה הוקשו לשופך דם כלומר דמים שפך שהעני את חבירו ומת ברעב עליו ישובו:

וחי

תוספות

שתולה מעותיו בנכרי. וא"ת והלא אפילו יהא אמת שהם של נכרי אסור כיון שאין נלוה עם הנכרי כלום ומיהו לפי מה שנביא ראיה לקמן ישראל שיש בידו מעות נכרי והם באחריות הנכרי מותר להלותם ברבית לישראל אתי שפיר אי נמי י"ל דאיירי כגון שאמר ליה חבירו הלויני מעות מן הנכרי ואמור לו שיסמוך עלי או כגון שנתן לו משכנותיו ליתנם לנכרי והוא הלוה לו משל עצמו ואומר שעשה כדבריו:

(ע)**שתולה** קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא. ואע"ג דעובר על מצות ציצית מ"מ איצטריך קרא לעבור עליו משעת תלייה:

יכין רשע וילבש צדיק. אפי' למ"ד רשות יורש לאו כרשות לוקח וליכא שנוי רשות ואפי' הניח קרקעות ומלוה על פה גובה מן היורשין אפ"ה ילבש צדיק כדאמר רבא בריש הגוזל בתרא (ב"ק ד' קיב.) וחי אחיך לדידיה אזהר רחמנא דנהדר לבריה לא אזהר רחמנא:

רבא אמר מגופיה דקרא. אע"ג דרבא משני ריש הגוזל בתרא (שם) אפילו תימא רשות יורש לאו כרשות לוקח ושאני הכא דכתיב וחי אחיך עמך לאו משום דס"ל כר' אלעזר דהא הכא דריש כרבי יוחנן אלא לא בא אלא ליישב הברייתא דהתם למ"ד לאו כרשות לוקח ולכך בסמוך דקאמר רב נחמן מ"ט דר"א לא קבעו הגמרא כמו כן בשם רבא:

מות יומת דמיו בו יהיה הוקשו מלוי ברבית לשופכי דמים. תימה היכי משמע דמיו בו עבירה דשפיכות דמים הלא באוב וידעוני וכמה עבירות דלא שייכי לשפיכות דמים כתיב דמיהם בם וי"ל דמיתורא דדמיו בו דריש דאי לאו הכי למאי כתביה דאי למגמר סקילה ברבית מאוב וידעוני חדא דדברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן ותו לא מצינו מיתה גבי ממון ובפרק קמא דתמורה (ד' ו:) יש בספרים וכתב בתריה והוליד בן פריץ שופך דם לפי זה אתי שפיר דהוקשו בהדיא(פ):

אי

מוסף רש"י

זו מדידת קרקע. שהרי מדת כלי כתב לקמיה דהיינו משורה כדכתיב (יחזקאל ד) ומים במשורה תשתה (רשב"ם ב"ב פט:). שלא ימדוד. לשני לקוחות שלקחו קרקע בשותפות או לאחד משני אחין שחלקו, לאחד בימות החמה ולאחד. באותו חבל עצמו, בימות הגשמים. שבימות החמה החבל יבש וקצר יותר מבימות הגשמים, ורבינו חננאל פירש בימות הגשמים הקרקע כווץ ובימות החמה הקרקע מתבקע בפתחיו ומוסיף במדתו (שם). שלא יטמין משקלותיו במלח. שמכבידן (שם). שלא ירתיח. שלא ישפוך המוכר את היין בחוזק ומגביה לתוך משורתו של לוקח, מפני שעולה הקצף, אשקומ"א בלע"ז, ונראה כמלא (שם). ומה משורה שהיא. קטנה כל כך, שלשים ושש יש בהן בלוג, הקפידה תורה ברתיחה שלה, שהיא פחותה ממאה בלוג, קל וחומר ברתיחת כלי גדול, כגון הין או אפילו חצי הין או אפילו שלישית ההין כו' (שם). אבק רבית. הבא על ידי מכר כגון המוכר שדהו ואמר אם מעכשיו אתה נותן לי הרי היא לך באלף זוז, ואם לגורן בי"ב מנה (תמורה ו:).

מסורת הש"ס

א) [תוספתא דב"ק פ"ו [הט"ו] ושם איתא תגנובו וכ"א ברא"ש והוא נכון עיין סנהדרין פו.], ב) ב"ב פט: [ע"ש], ג) צ"ל וששה, ד) [עי' תוס' מגילה כח. ד"ה אלמלא], ה) [בקרא כתיב יכין וצדיק ילבש וע' ב"ק קיט.], ו) [תמורה ו.], ז) [לקמן סז.], ח) [תמורה ו:], ט) [ויקרא יט], י) [שמות כ], כ) בס"א: כשמודד, ל) [ויקרא כה], מ) [שם יט], נ) [שם יא], ס) [ב"מ סופ"ה], ע) עיין במפרשי הש"ס שהאריכו בכוונת דיבור תוס' זה, פ) [וע"ע תוס' סנהדרין פא. ד"ה וכתיב וכו'],

תורה אור השלם

1 לֹא תִּגְנֹבוּ וְלֹא תְכַחֲשׁוּ וְלֹא תְשַׁקְּרוּ אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ: ויקרא יט יא
2 לֹא תִּרְצָח לֹא תִּנְאָף לֹא תִּגְנֹב לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר: שמות כ יב
3 לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה: ויקרא יט לה
4 יָכִין וְצַדִּיק יִלְבָּשׁ וְכֶסֶף נָקִי יַחֲלֹק: איוב כז יז
5 בַּנֶּשֶׁךְ נָתַן וְתַרְבִּית לָקַח וָחָי לֹא יִחְיֶה אֵת כָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה עָשָׂה מוֹת יוּמָת דָּמָיו בּוֹ יִהְיֶה: יחזקאל יח יג
6 אַל תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ: ויקרא כה לו

הגהות הגר"א

[א ב] גמ' תגנוב. נ"ל תגנובו:

לעזי רש"י

אשקומ"א [אישקומ"א]. קֶצֶף.